

## **Przekłady książkowe bułgarsko-polskie i polsko-bułgarskie w latach 2007—2013**

### **The translations of books from Bulgarian into Polish and from Polish into Bulgarian in 2007—2013**

Dorota Gołek-Sepetliewa

Uniwersytet Śląski, dgolek@wp.pl

Data zgłoszenia: do 31.03.2014 — Data recenzji i akceptacji: 30.09.2014

Keywords: Polish literature, Bulgarian literature, translations.

### **Literatura bułgarska w Polsce**

W latach 2007—2013 opublikowano w Polsce ponad dwadzieścia pozycji książkowych literatury bułgarskiej. W porównaniu z pierwszą dekadą po 1989 r. jest to wynik imponujący, zważywszy na postępującą komercjalizację sektora wydawniczego, który zmusza do rezygnacji z repertuaru bardziej ambitnego na rzecz dominacji literatury popularnej. Kwestia ekonomizacji kultury, znacznego zmniejszenia środków państwowych przeznaczonych na jej finansowanie, zmusza oficyny do nastawienia na cele rynkowe. Jeśli wybory edytorów podyktowane są w głównej mierze zamiarem dotarcia do „masowego” odbiorcy, to oczywiście literatura bułgarska, mająca wąski krąg czytelników, nie znajduje się w polu zainteresowania i zapotrzebowania obiegu literackiego. Należy także dodać, że po zmianach ustrojowych zarówno w społeczeństwie polskim, jak i bułgarskim nastąpiła wyraźna dominacja orientacji zachodnioeuropejskiej w rozlicznych sferach życia państwa, gospodarki i społeczeństwa. Od początku lat dziewięćdziesiątych minionego wieku postępuje radykalna zmiana paradygmatu kultury — jej rozumienia, roli i miejsca w odbiorze społecznym. Odrzucenie ustanowionej i na-

rzucanej w dawnym porządku politycznym ścisłej łączności między narodami byłego bloku wschodniego w ostatnich dwóch dziesięcioleciach oznacza w głównej mierze coraz radsze spotkania i kontakty kulturowe bułgarsko-polskie. Hanna Karpińska, która od wielu lat tłumaczy literaturę bułgarską, twierdzi, że trudna sytuacja w tym względzie w latach dziewięćdziesiątych XX w. wynikała również z wygaśnięcia wielu dwustronnych porozumień w zakresie współpracy, które w dużym stopniu regulowały w przeszłości wzajemną zależność i obecność wydarzeń kulturalnych w Polsce i w Bułgarii, jak: gościnne wizyty teatrów, dni kultury, liczba tłumaczonych książek<sup>1</sup>. Kolejną kwestią, która wymaga podkreślenia, jest często spotykana klasyfikacja piśmiennictwa bułgarskiego w odwołaniu do pojęcia literatury „małego” narodu. Typologia ta akcentuje pozycję peryferyjną i w konsekwencji oznacza przypisanie krzywdzącej właściwości posługiwania się „wtórnymi modelami literackimi”<sup>2</sup> — stąd niepopularność dokonań twórców bułgarskich wśród polskich odbiorców. Celina Juda dodaje: „wiele wskazuje na to, że kolejnym czynnikiem osłabiającym pozycję sławików jest ekspansja bardziej/wyraźniejszej egzotycznych kultur/literatur (np. azjatyckich, afrykańskich)”<sup>3</sup>. Wieloletni popularyzator literatury bułgarskiej w Polsce Wojciech Gałązka na swej stronie internetowej, będącej forum prezentacji przekładów artystycznych, umieszcza następujący komentarz:

popularyzacja literatury bułgarskiej w Polsce zawsze była wyłącznie domeną entuzjastów i pasjonatów. Nie ukrywam, że sam się do takich zaliczam. Była i jest emanacją stosunkowo małego narodu, którego język, choćby z tego powodu, ale i ze względów kulturowych, nie ma wystarczającej siły oddziaływania. To sprawiło, że nie kojarzymy z nią znaczących wydarzeń w naszym życiu literackim, ani wybitnych polskich twórców, których autorytet sprzyjałby jej poznawaniu i nobilitowaniu w odbiorze społecznym. Pozostawała ona raczej w przestrzeni egzotyki, na obrzeżach głównych kierunków zainteresowań literackich w Polsce, podobnie jak wiele innych literatur bałkańskich<sup>4</sup>.

Generalizujące spojrzenie na przekłady literatury bułgarskiej w latach 2007—2013 prowadzi do wniosku o hybrydyczności specyficznego zbioru, na który składają się współczesne doceniane w Bułgarii powieści, zbiory i antologie opowiadań (w dużej części teksty popularne i rozpoznawalne na rodzimym rynku wydawni-

<sup>1</sup> X. Карпинска: *Българската литература в Полша*. „Литературен вестник” 2011, бр. 22, s. 4.

<sup>2</sup> I. Even-Zohar: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. Tłum. M. Haydel. W: *Antologia teorii przekładu literackiego*. Red. M. Haydel, P. Bukowski. Kraków 2009, s. 200.

<sup>3</sup> C. Juda: *Rozrachunki po przelomie. Polskie przekłady z literatury bułgarskiej po 1989 r. Diagnozy i prognozy. Współczesność i tradycja*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 1: *Wybory translatorskie 1990—2006*. Red. B. Tokarz. Katowice 2009, s. 18.

<sup>4</sup> Zob. <http://literaturabulgarska.vilnet.pl/>

czym), powieści historyczne i książki dokumentalne, tomiki poetyckie oraz wiele mniejszych form literackich i wierszy publikowanych w czasopismach. Wydane pozycje po części oddają różnorodność tendencji estetycznych dominujących w ostatnich latach w literaturze bułgarskiej. Przekładów dokonują różni tłumacze, z jednej strony doświadczeni — kontynuując swą niełatwą we współczesnych realiach drogę zawodową, z drugiej pojawiają się próby translatorskie przedstawicieli nowego pokolenia, którzy zamiłowanie do literatury bułgarskiej i sztuki translatorskiej wynoszą ze studiów w ośrodkach bułgarystyki polskiej. Należy podkreślić, że praca tłumacza literatury bułgarskiej z oczywistych względów nie jest podyktowana korzyściami materialnymi z racji specyficznych realiów rynku wydawniczego. Z tego względu aktywność ta jest podejmowana najczęściej poza podstawowymi obowiązkami zawodowymi i wynika, jak wspominał Wojciech Gałązka, z zamiłowania do południowosłowiańskiego piśmiennictwa oraz chęci jego popularyzacji w polskim obiegu kulturalnym. W porównaniu z przekładami ukazującymi się w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w., kolejne lata niewątpliwie są dla literatury bułgarskiej publikowanej w Polsce pomyślnie, można bowiem zaobserwować pewną tendencję wzrostową liczby bułgarskich pozycji książkowych na rodzimym rynku. Godne odnotowania są również w większości przypadków wysokie i doceniane walory polskich tłumaczeń. Trudno jednak odnaleźć wydawnictwa, które miałyby koncepcję systematycznego i spójnego wydawania pozycji ze współczesnej literatury bułgarskiej, co z pewnością doprowadziłoby do wytworzenia w polskiej świadomości czytelniczej jej wiarygodnego obrazu.

Bezspornie cieszy natomiast udana recepcja dorobku pisarza, poety i dramaturga Georgiego Gospodinowa — uznawanego za jednego z najwybitniejszych przedstawicieli współczesnej literatury bułgarskiej. W latach 2007—2013 w Polsce ukazały się następujące jego pozycje: *Powieść naturalna* (2009, tłum. Marta Hożewska-Todorow), zbiór opowiadań *I inne historie* (2011, tłum. Magdalena Pytlak), tekst dramatyczny *D.J.* (2007, tłum. Hanna Karpińska), a także kilka tekstów prozatorskich w antologiach *Podróż z nieznaną: 33 współczesne opowiadania bułgarskie* (2012) oraz *Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przełomu XX i XXI wieku* (2008). Pierwsza i najpopularniejsza powieść G. Gospodinowa *Estestwen roman* doczekała się kilku wydań w Bułgarii i zyskała rozgłos poza jej granicami dzięki ponad dwudziestu przekładom, między innymi na języki: francuski, angielski, niemiecki, czeski czy ukraiński. Przychylne recenzje i omówienia twórczości tego bułgarskiego autora były dotychczas publikowane w prestiżowych gazetach i czasopismach, jak: „New Yorker”, „New York Times”, „Guardian”, „The Times”, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”. Kolejne książki Gospodinowa zyskują szerokie uznanie dzięki udanym eksperymentom autora w zakresie postmodernistycznej zabawy formą artystyczną. Efektywne w perspektywie odbioru czytelniczego są błyskotliwie wykorzystywane przez Gospodinowa w tekstach literackich: wielogłosowość i nielinearność na płasz-

czyźnie narracji, stylistyczny eklektyzm, intertekstualność, pastisz i parodia oraz wielokierunkowość warstwy znaczeniowej.

W ostatnich siedmiu latach ukazały się również dwie książki należącego, podobnie jak Gospodinow, do młodego pokolenia pisarzy Alka Popowa. Wydano zbiór opowiadań *Psy spadają* (2009, tłum. Maria Malicka) oraz powieść *Misja: Londyn* (2008, tłum. Zuzanna Bochenek). Przekłady jego książek publikowano do tej pory między innymi: w Serbii, Francji, Austrii, Niemczech, na Węgrzech oraz na polskim rynku wydawniczym. Jak pisze Andrzej Nowosad, „Alek Popow jest nowym i ciekawym zjawiskiem w literaturze bułgarskiej, który wypracował nowy styl połączenia absurdu groteskowo-fantastycznego i kryminalno-zabawnego jednocześnie. Akcja w jego książkach rozgrywa się najczęściej w wymyślonych państwach, a bohaterowie mają dziwne imiona i znajdują się w nieokreślonym czasie i przestrzeni”<sup>5</sup>. Prozaik podejmuje w swych tekstach frapującą czytelnika tematykę przestępczości, korupcji, mafijnych układów oraz intryg, którym towarzyszą zachwianie równowagi psychicznej, frustracje jednostek oraz grup społecznych. W strukturze utworów dominują wartka akcja oparta na wątkach kryminalnych i fantastycznych, nieoczekiwane i sensacyjne zwroty akcji — rzadko uzasadniane logiczną argumentacją. Alek Popow świadomie poszukuje niezwykłości, fascynuje się tym, co nieznanne i często nieokreślone, podejmuje ryzyko i eksperyment w zakresie formy artystycznej w celu przyciągnięcia uwagi czytelników.

Kolejną wartą odnotowania pozycją jest powieść historyczna *Pięcioksiąg Izaaka* Angeła Wagensteina (2009, tłum. Kamelia Mincheva-Gospodarek) — bułgarskiego pisarza i scenarzysty. To opowieść, jak wspomina sam autor na okładce jej polskojęzycznego wydania, „o żywocie Izaaka Jakuba Blumenfelda, który przeżył dwie wojny światowe, trzy obozy koncentracyjne i był obywatelem pięciu ojczyzn”. Książka doczekała się przychylnych recenzji oraz scenicznej adaptacji w 2013 r., w reżyserii Wojciecha Kobrzyńskiego, w Białostockim Teatrze Lalek.

Wzbudzają zainteresowanie wspomniane już antologie opowiadań bułgarskich *Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przelomu XX i XXI wieku* pod redakcją Galii Simeonowej-Konach oraz *Podróż z nieznaną: 33 współczesne opowiadania bułgarskie* w opracowaniu Marioli Mostowskiej. Pierwsza z wymienionych książek prezentuje fragmenty twórczości: Emiła Andreewa, Alka Popowa, Georgiego Gospodinowa, Emilii Dworjanowej, Zdrawki Ewtimowej, Rajny Markowej, Walentina Georgiewa, Sawy Wasilewa oraz Dejana Enewa. Dzięki wysiłkowi tłumaczy (studentów i wykładowców Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) antologia w dużym

---

<sup>5</sup> A. Nowosad: *O poniżeniu i godności człowieka w prozie bułgarskiej okresu transformacji*. W: *Literatury słowiańskie po roku 1989. 1. Transformacja*. Red. H. Janaszek-Ivaničková. Warszawa 2005, s. 266.

stopniu oddaje różnorodność strategii i koncepcji estetycznych prozy bułgarskiej od początków lat dziewięćdziesiątych minionego wieku. Drugi z wymienionych zbiorów stanowi efekt wyteżonej pracy studentów bułgarystyki z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Młodzi adepci sztuki translatorskiej podjęli się przełożenia na język polski krótkich form gatunkowych znanych współczesnych autorów, między innymi: Eleny Aleksijewej, Emiła Andreewa, Kristin Dimitrowej, Dejana Enewa, Georgiego Gospodinowa, Angeła Igowa, Alka Popowa, Pałmi Ranczewa, Oli Stojanowej, Siłwii Tomowej i Emanuiła Widńskiego. Antologia została doceniona przez tłumaczkę o wieloletnim stażu Hannę Karpińską: „młodzi bułgarityści, którzy się postarali oddać w języku polskim bogatą paletę środków wyrazu, charakterystycznych dla tych tak interesujących, różnorodnych i barwnych autorów, zasługują na szczere gratulacje”<sup>6</sup>.

Hanna Karpińska, znakomita tłumaczka, popularyzująca od wielu lat literaturę bułgarską w Polsce, podjęła w latach 2007—2013 kolejne wyzwania translatorskie. Ukazały się Władysława Todorowa *Mól* (2013), Ałbeny Stambołowej *Hop-hop gwiazdy* (2013), *Loty i powroty: pięć współczesnych sztuk bułgarskich* (2007) — wybór tekstów dramatycznych Georgiego Gospodinowa, Elina Rachnewa, Christo Bojczewa, Jany Dobrewej i Kamena Donewa, a także Asena Marczewskiego *Rzymski ślad: zapiski tłumacza* (2009) oraz Teodory Dimowej *Matki* (2008). Uwagę przyciąga zwłaszcza wybór z najnowszych utworów scenicznych, ponieważ dramaturgia bułgarska jest stosunkowo rzadko prezentowana czytelnikowi polskiemu. Hanna Karpińska wybiera teksty dramatyczne wzorowane na różnorodnych koncepcjach stylistycznych i formalnych. Z jednej strony, na wzór idei postmodernistycznych, oparte są na intertekstualnej grze z tekstem (*D.J. Gospodinowa*), z drugiej zaś w tonie modernistycznym stanowią ontologiczną refleksję nad istnieniem i wielowymiarowością człowieka (*Taki ciepły listopad* Dobrewej czy *Fasola* Rachnewa), a jeszcze inne proponują odwołania do groteski i absurdu, budując obraz zdeformowanej i zniekształconej rzeczywistości (*Uciekający samolot* Donewa oraz *Orkiestra Titanic* Bojczewa).

Na polskim rynku czytelnicznym rzadko ukazują się przekłady tomików poezji bułgarskiej. W ostatnich kilku latach wydrukowano zbiór *Równonoc* (2012) Dimitryra Christowa w tłumaczeniu poety młodej generacji Miłosza Kamila Manasterskiego, Ełki Njagołowej *Białe pejzaże* (2009) w przekładzie poety Aleksandra Nawrockiego oraz w wydaniu internetowym *Koniec mitologii* Rumena Leonidowa — wynik pracy translatorskiej studentów bułgarystyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Częściej publikowane są wiersze bułgarskich poetów w czasopiśmie: „Akant”, „Fraza”, „Tygiel Kultury”, „Odra”, „Poezja Dzisiaj”, „Pobocza”, „Wyspa”. Lata 2007—2013 przyniosły prezentację tekstów poetyckich: Dimczo Debeljanowa, Ełki Njagołowej, Dimitryra Christowa, Jonki Christowej, Jordana Kryczmarowa, Stanisława Penewa, Zornicy Petrowej, Nadji

<sup>6</sup> X. Карпинска: *България на Варшавския панаир*. „Култура” 2012, бр. 19.

Popowej, Saszo Serafimowa, Władimira Stojanowa, Kaliny Teljanowej, Trendafiła Wasilewa w tłumaczeniu poety Aleksandra Nawrockiego, Georgiego Rupczewa, Waleriego Stankowa, Edwina Sugarewa, Stefana Weliczkowa, Dobromira Dobrewa, Krystju Pastuchowa i Krasimira Simeonowa w przekładzie Marty Todorow. Numery czasopism poświęcone poezji bułgarskiej mają charakter przeglądowy i, niestety, prezentacji wierszy rzadko towarzyszą omówienia czy teksty krytyczne, które spełniałyby funkcję wspomagającą proces pogłębionej ich recepcji przez czytelnika polskiego.

Niezwykle istotną rolę w promocji literatury bułgarskiej w Polsce odgrywa Instytut Bułgarski w Warszawie, który organizuje wiele spotkań autorskich, liczne dyskusje oraz promocje książek.

## Literatura polska w Bułgarii

Lata 2007–2013 stanowią czas udanej kontynuacji obecności literatury polskiej w bułgarskim życiu kulturalnym, w ugruntowanym modelu recepcji wykształconym po 1989 r.<sup>7</sup> Okres ten charakteryzuje się publikacją znaczącego korpusu przekładów książkowych literatury polskiej, który liczy ponad 70 pozycji. Dzięki wsparciu Instytutu Polskiego w Sofii i zaangażowaniu oraz aktywności znakomitych tłumaczy i popularyzatorów literatury polskiej w Bułgarii systematycznie ukazują się kolejne tytuły, tworząc zróżnicowany repertuar translacyjny. Znani i doceniani tłumacze literatury polskiej<sup>8</sup>, dbający o wysoki poziom artystyczny przekładów, wybierają szeroką gamę rozlicznych tekstów. Z jednej strony są to kluczowe dzieła dla współczesnej literatury polskiej, z drugiej zaś — spuścizna twórców wyrugowanych z rodzimej kultury w czasach totalitaryzmu, ale także wiele pozycji odzwierciedlających najnowsze tendencje i poszukiwania artystyczne, krystalizujące się w polskim procesie historycznoliterackim w ostatnich trzech dekadach. Należy podkreślić, że status literatury polskiej w bułgarskim odbiorze czytelnicznym jest wyjątkowy. W perspektywie historycznej związków literacko-kulturalnych między Polską i Bułgarią piśmiennictwo polskie niezmiennie cieszyło się wysokim prestiżem, szerokim zainteresowaniem oraz pomyślną recepcją. Zdarzały się również przypadki stawiania polskich dokonań artystycz-

<sup>7</sup> Zob. K. Bachnewa: *Literatura polska w przekładach na język bułgarski. Czasopisma literackie w latach 1990–2007*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 1..., s. 29–48.

<sup>8</sup> W latach 2007–2013 wyróżniają się następujący tłumacze literatury polskiej: Siłwia Borisowa, Błagowesta Lingorska, Dimitrina Lau-Bukowska, Bożko Bożkow, Wera Dejanowa, Wasil Welczew, Diliana Denczewa, Prawda Spasowa, Kamen Rikew, Milena Milewa, Iskra Angelowa i inni.

nych za przykład i wzór dla rozwijającego się piśmiennictwa bułgarskiego<sup>9</sup>. Do dziś w podobnym wymiarze literatura oraz kultura naszego kraju szczycą się dużą popularnością oraz intensywnym odbiorem społecznym.

Tłumacze literatury, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom czytelników bułgarskich, śledzą najnowsze trendy oraz tendencje rozwojowe w literaturze polskiej. W doborze tekstów w ostatnich latach nie bez znaczenia pozostaje odniesiony sukces danych pozycji na polskim rynku wydawniczym. Nie dziwi więc fakt ukazania się w minionych siedmiu latach książek Andrzeja Stasiuka: *Jadąc do Babadag* (2008), *Galicyjskie historie* (2010) — obie w tłumaczeniu Diliany Denczewej, a także *Biały kruk* (2013), *Dziewięć* (2013), *Taksim* (2013) — w przekładzie Iskry Angelowej. Doczekały się publikacji kolejne pozycje prozatorskie Olgi Tokarczuk — po *Domu dziennym, domu nocnym* (2005) oraz *Grze na wielu bębenkach* (2006) opublikowano *Ostatnie historie* (2008, tłum. Mirka Kostowa), *Prawiek i inne czasy* (2008, tłum. Georgi Krystew) oraz *Bieguni* (2009, tłum. Siłwia Borisowa). Ponadto wśród najnowszych pozycji wydawniczych znajdują się między innymi: Jerzego Pilcha *Miasto utrapienia* (2011, tłum. Siłwia Borisowa) oraz *Narty Ojca Świętego* (2012, tłum. Kamen Rikew), Pawła Huelle *Mercedes-Benz. Z listów do Hrabala* (2009, tłum. Siłwia Borisowa), Ryszarda Kapuścińskiego *Podróże z Herodotem* (2008, tłum. Błagowesta Lingorska), Ryszarda Krynickiego *Kamień, szron* (2011, tłum. Wera Dejanowa), popularna saga Andrzeja Sapkowskiego *Wiedźmin: Miecz przeznaczenia* (2008), *Wiedźmin: Ostatnie życzenie* (2008), *Wiedźmin: Chrzest ognia* (2010), *Wiedźmin: Wieża jaskółki* (2010), *Wiedźmin: Pani jeziora* (2010), *Wiedźmin: Coś się kończy, coś się zaczyna* (2011) — wszystkie w przekładzie Wasiła Wełczewa, cykl opowiadań Stanisława Lema *Dzienniki gwiazdowe* (2009, tłum. Siłwia Borisowa) oraz jego najbardziej znana powieść *Solaris* (2007, tłum. Andreana Radewa), powieść-bestseller Janusza Leona Wiśniewskiego *Samotność w sieci* (2009, tłum. Amelia Filipowa), Krzysztofa Vargi *Gulasz z Turula* (2013, tłum. Milena Milewa), *Nagrobek z lastryko* (2013, tłum. Diliansa Denczewa), Katarzyny Krenz *W ogrodzie Mirandy* (2008, tłum. Siłwia Borisowa), Jerzego Andrzejewskiego *Trzy opowieści: Ciemności kryją ziemię, Bramy raj, Nikt* (2008, tłum. Dimitrina Lau-Bukowska) oraz Mariusza Szczygła *Gottland* (2013, tłum. Milena Milewa). Publikacjom przekładów ze współczesnej literatury polskiej bardzo często towarzyszą akcje promocyjne, cieszące się dużym zainteresowaniem wśród czytelników. Dzięki wsparciu Instytutu Polskiego w Sofii organizowane są spotkania autorskie oraz liczne prezentacje i omówienia książek, w których uczestniczą tłumacze.

W ostatnich latach nastąpiła w Bułgarii wyjątkowo intensywna recepcja twórczości Czesława Miłosza. Ma to wyraz w publikacji nowych przekładów

<sup>9</sup> К. Рикев: *Милош — български контекстуализации*. „Литературен вестник” 2012, бр. 16/17, s. 23.

książkowych oraz ukazaniu się licznych tłumaczeń twórczości poetyckiej i prozatorskiej polskiego noblisty w czasopismach kulturalnych. Powstało również wiele tekstów krytycznych, recenzji oraz opracowań literaturoznawczych, pogłębiających dotychczasowe analizy i interpretacje spuścizny Miłosza. W 2011 r. wydano następujące jego pozycje: *Dolinę Issy* (tłum. Galina Belinska) oraz *Piesek przydrożny, Na brzegu rzeki. Wiersze i poematy wybrane, Zniewolony umysł* (tłum. Wera Dejanowa). Rok 2012 przyniósł publikację *Roku myśliwego* w przekładzie Wery Dejanowej i Bojana Obretenowa, *Rodzinnej Europy* w tłumaczeniu Miry Kostowej i Margrety Grigorowej oraz tomu poetyckiego *To* w przekładzie Siłwii Borisowej i Kamena Rikewa. Wydaniom książkowym towarzyszyły liczne przekłady poszczególnych utworów oraz omówienia twórczości Miłosza w czasopiśmie: „Literaturen westnik”, „Kultura”, „Christijanstwo i kultura”, „Płomyk”, „Ewropa”. Uroczyste obchodzono Rok Miłosza (2011), uznawanego w Bułgarii za ogromny autorytet i symbol intelektualnej potęgi Polaków. Z pewnością względy polityczno-historyczne tłumaczą wyraźne opóźnienie bułgarskiej recepcji twórczości polskiego noblisty, jednak nieobecność jego utworów przed 1989 r. jest rekompensowana wyjątkowym tempem ukazywania się kolejnych Miłoszowych pozycji. Bułgarski polonista Kamen Rikew podkreśla: „w numerze pisma »Literaturen westnik« poświęconym obchodom Roku Miłosza anons na stronie tytułowej brzmi następująco: »Czesław Miłosz (30 czerwca 1911—14 sierpnia 2004). Poeta wieku, poeta myśli twardej, przywódca duchowy, nauczyciel wiary, filar polskiej kultury«. Sądzę, że taką gloryfikację wielkiego poety rzadko można spotkać nawet w jego ojczyźnie. Na podstawie wymienionych głównych postaci, dających impet nowoczesnemu polonofilstwu w Bułgarii, zarysowują się kardynalne wartości, których deficyt w naszym bałkańskim kraju znowu aktualizuje rolę Polski jako »okna na świat« we współczesnej świadomości Bułgarów, to: wolność i wiara”<sup>10</sup>. Zatem wyjątkowa forma recepcji twórczości Miłosza wynika z aktualności i wagi jego myśli i idei, nawet z perspektywy początków XXI w. Nie mniejsze znaczenie ma powszechne uznanie i docenienie walorów przekładów bułgarskich twórczości polskiego noblisty. I tak badaczka literatury polskiej Kalina Bachnewa poddaje tom poetycki *To* następującej ocenie: „nie wiem, w jaki sposób współpracowali z sobą Sylwia Borisowa i Kamen Rikew, lecz orientując się w indywidualnych translatorskich stylach obu tłumaczy, wydaje mi się, że na mistrzowskim wykreowaniu bułgarskiej wersji tomu Miłosza zaważyły zarówno skłonność Borisowej do bardziej ekspresywnego, »zamaszystego« wyrazu, jak i upodobanie Rikewa w sentencjonalnym, wyraźnie zaznaczonym sensie słowa. Owocem współdziałania twórczego tandemu jest tom poetycki, z którego mogliby być dumni każdy wymagający tłumacz czy szanująca się szkoła translatorska”<sup>11</sup>.

<sup>10</sup> K. Rikew: *Sofijska polonistyka i współczesne bułgarskie polonofilstwo*. „Postscriptum Polonistyczne” 2013, nr 2, s. 55.

<sup>11</sup> K. Bachnewa: *Najnowsze bułgarskie przekłady Czesława Miłosza*. „Postscriptum Polonistyczne” 2013, nr 2, s. 170.



Podobne komentarze towarzyszą publikacji większości przekładów Miłosza, które ukazały się w ostatnich latach w Bułgarii.

W ciekawy sposób określa rolę i znaczenie przekładów profesor Prawda Spasowa, wykładowca filozofii, wieloletni pracownik Bułgarskiej Akademii Nauk, a także tłumaczka literatury polskiej. Uznaje, że komunikacja translatorska to jedna z podstawowych form poznawczych, a także „importu myśli oraz idei” do rodzimej kultury. W jej opinii, przekłady bułgarskie tekstów intelektualnych autorytetów, takich jak Józef Tischner, Leszek Kołakowski, mają za zadanie przewyciężenie trwałego i zakorzenionego w bułgarskiej świadomości typu myślenia, określanego *homo sovieticus*. P. Spasowa twierdzi: „droga powrotna do dialogiczności jest długa. Niewątpliwie, teoretyczne utwory sławnych intelektualistów są budujące i pożyteczne. Czy naiwną jest wiara w bezpośrednie oddziaływanie prostych książek, które może nawet przez wyciśnięcie trochę sentymentalnych łez będą powoli utrwałać tolerancję i szacunek dla odwagi wybrania samodzielności w nie zawsze sprzyjającej temu atmosferze społecznej? Sens pracy tłumacza jest różnoraki. Dla mnie polega na stopniowym odejściu od stereotypów totalitarnego myślenia. Tłumaczenie literatury polskiej świetnie się do tego nadaje”<sup>12</sup>. Prawda Spasowa, aktualizując wyobrażenie rangi tłumacza i roli przekładów w danej kulturze, w ostatnich latach powiększyła swój dorobek translatorski o następujące pozycje: Stanisława Ignacego Witkiewicza *Nowe formy w malarstwie i wynikające stąd nieporozumienia* (2011), Elizy Orzeszkowej *Meir Ezofowicz* (2012), Leszka Kołakowskiego *Moje słuszne poglądy na wszystko* (2013), a w 2009 r. *Antologię bajek pisarzy polskich* (Ryszarda Berwińskiego, Bolesława Leśmiana, Antoniego Józefa Glińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Cecylii Niewiadomskiej, Artura Oppmana, Elizy Orzeszkowej, Lucjana Siemieńskiego, Henryka Sienkiewicza, Kazimierza Władysława Wójcickiego, Romana Zmorskiego).

Poza Czesławem Miłoszem w Bułgarii są znani i popularni także inni dwudziestowieczni klasycy poezji polskiej. W ramach Roku Herberta (2008) czytelnicy bułgarscy mogli przeczytać zbiór szkiców literackich *Martwa natura z wędzidłem* oraz *Herbert* — broszurę wydaną z okazji 10. rocznicy śmierci polskiego poety (tłum. Wera Dejanowa). W Płowdiwie został wystawiony spektakl na podstawie tomu *Pan Cogito* pt. *Alchemik halucynacji* w wykonaniu Teatru Okazjonalnego z Gdańska. Pojawiły się zbiory poetyckie: Wisławy Szymborskiej pt. *Chwila*, 2009 (tłum. Iskra Angelowa), w 2011 r. wydanie dwujęzyczne wierszy Haliny Poświatowskiej, a w 2012 r. *Pomarańcza Newtona* Ewy Lipskiej (tłum. Wera Dejanowa).

Sporą część przekładów z obszaru liryki stanowią wybory dokonane z inicjatywy tłumaczy, które wynikają z kontaktów prywatnych poetów bułgarskich

<sup>12</sup> P. Spasowa: *Wpływ literatury polskiej na świadomość społeczeństwa bułgarskiego (nadszanie tłumacza)*. „Postscriptum Polonistyczne” 2013, nr 2, s. 255—256.

z poetami polskimi. W przekładzie poety Łyczczara Seliaszkiego ukazały się w 2013 r. tomy wierszy Beaty Zalot *Aniol w ogrodzie* (2013), Grzegorza Walczaka *Elegie i inne wiersze. Wiersze wybrane* (2013), Marzeny Mackojc *Dziwnie. Wiersze wybrane*, w 2012 r. zaś Stefana Jurkowskiego *Pod każdym słońcem*. W 2009 r. opublikowano tomik poetycki Aleksandra Nawrockiego *Tyle ambon* w przekładzie poetki i tłumaczki Dimitriny Lau-Bukowskiej. Nie brakuje również przykładów sięgania po dawną lirykę polską. I tak w 2010 r. wyszła drukiem ciekawa miniantologia wybranych wierszy Jana Kochanowskiego, Marii Jasno-rzewskiej oraz Jana Sztudyngera w przekładzie literaturoznawcy i polonisty Panajota Karangiozowa, a w 2007 r. opublikowano wybór liryki miłosnej Adama Mickiewicza (tłum. Iwan Wylew).

Spośród tytułów, które wydano w latach 2007–2013 drukiem w języku bułgarskim, pewien procent stanowiły przekłady dramatów. W 2007 r. opublikowano 3 sztuki (*Dwadrzewko, Farrago, Nondum*) Lidii Amejko w przekładzie Siłwii Borisowej, w 2008 r. pojawiła się na rynku wydawniczym antologia *Współczesny dramat polski*, a w niej w przekładzie zbiorowym sztuki Krzysztofa Bizio, Anny Burzyńskiej, Kingi Dunin, Joanny Krakowskiej, Doroty Masłowskiej, Michała Walczaka, Joanny Owsianko, Romana Pawłowskiego, Andrzeja Saramonowicza, Andrzeja Stasiuka oraz Ingmara Villqista. W 2011 r. ukazał się wybór dramatów Tadeusza Różewicza (*Kartoteka, Grupa Laokoona, Świadkowie albo Nasza mała stabilizacja, Białe małżeństwo, Odejście głodomora*) w tłumaczeniu znanego, docenianego i wszechstronnego tłumacza Bożko Bożkowa, odznaczonego w 2011 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

Na koniec należy wspomnieć o istotnym znaczeniu i roli czasopisma „Literaturen westnik” („Gazeta Literacka”) w promocji, popularyzacji i recepcji literatury i kultury polskiej w Bułgarii, choć przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu są jedynie przekłady książkowe. Z inicjatywy Maliny Tomowej (bułgarskiej poetki, dziennikarki i redaktora) kolejne numery tego tygodnika poświęcone były analizie i interpretacji zjawisk zachodzących w literaturze i kulturze polskiej. W latach 2007–2013 regularnie na łamach pisma ukazywały się fragmenty większych oraz mniejszych form literackich, opowiadania oraz teksty poetyckie twórców takich, jak: Zbigniew Herbert, Czesław Miłosz, Ryszard Kapuściński, Andrzej Stasiuk, Olga Tokarczuk, Ryszard Krynicki i Ewa Lipska, Wisława Szymborska, Magdalena Tulli. Nie zabrakło również wydań specjalnych, poświęconych w całości zjawiskom i autorom polskiej literatury (Czesławowi Miłoszowi, Julianowi Tuwimowi, Wisławie Szymborskiej, Zbigniewowi Herbertowi). Z czasopismem „Literaturen westnik” współpracowali znani i cenieni tłumacze literatury polskiej: Wera Dejanowa, Antoaneta Popowa, Sylwia Borisowa, Iskra Likomanowa, Błagowesta Linogorska, Dimitrina Lau-Bukowska, Bożko Bożkow. Jak twierdzi Kalina Bachnewa, „wybory do miniantologii zamieszczanych w czasopismach literackich poświęconych obcej literaturze oparte są na zasadzie reprezentatywnej selekcji. Składają się na nie

tekst krytyczny, prezentujący dominujące w obcej literaturze doktryny estetyczne, oraz przykłady wcielających lub kreujących je utworów literackich”<sup>13</sup>. Nie do przecenienia jest fakt, że w Bułgarii nie zrezygnowano z refleksji krytycznoliterackiej i licznie ukazujące się opracowania, recenzje oraz prace literaturoznawcze pomagają czytelnikom w świadomej i pogłębionej refleksji nad literaturą polską. Niejednokrotnie łamy pism stanowią forum dla debiutujących młodych adeptów sztuki translatorskiej. Odpowiednie kompetencje tłumaczeniowe wynikają ze stałej obecności w toku studiów polonistycznych sztuki przekładu w wymiarze teoretycznym i praktycznym (przede wszystkim na Uniwersytecie Sofijskim im. Klimenta Ochrydzkiego, na Uniwersytecie św. św. Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie oraz na Uniwersytecie im. Paisija Chilendarskiego w Płowdiwie).

Pomyślna recepcja literatury polskiej w bułgarskim odbiorze czytelnicznym w okresie 2007—2013 wynika z wysokiej jakości przekładów, odpowiedniej refleksji literaturoznawczej i krytycznoliterackiej, wsparcia finansowego Instytutu Polskiego w Sofii, zaangażowania tłumaczy oraz przychylności oficyn wydawniczych oraz wielu optymistycznych sygnałów w zakresie promocji. Rezultatem przychylnych okoliczności okazało się wydanie sporej liczby przekładów, funkcjonujących z powodzeniem w bułgarskim obiegu literackim. Minione lata pokazują, że na obraz polskiej literatury w Bułgarii składają się wydawane klasyki oraz wybór tekstów współczesnych i najnowszych. Optymistycznie należałoby ocenić również obecność literatury bułgarskiej w Polsce. Zaprezentowany polskim czytelnikom zbiór przekładów ma co prawda ograniczoną moc oddziaływania i jest, oczywiście, niewspółmierny do oczekiwań wynikających z tradycji związków kulturalnych i literackich bułgarsko-polskich, jednak napawa optymizmem tendencja wzrostowa w liczbie publikacji ostatnich lat. Na przekór niekorzystnej sytuacji gospodarczej i kulturalnej, prozachodniej modzie wypierającej obecność „mniejszych” literatur oraz wobec niedostatku wyrazistej polityki wydawniczej oficyn, literatura bułgarska systematycznie zaznacza swoją obecność oraz ma krąg stałych odbiorców.

<sup>13</sup> K. Bachnewa: *Literatura polska w przekładach na język bułgarski...*, s. 29.

Дорота Голек-Сепетлиева

**Преводите на книги от български на полски  
и от полски на български през 2007—2013 г.**

Резюме

Предмет на обсъждане в настоящата статия са преводите на български книги издадени в Полша и полски книги издадени в България, в периода 2007—2013 г. През последните години в Полша е публикуван относително силен корпус от преводи на българската

литература. Колекцията се състои от съвременни романи, сборници, антологии с разкази и стихосбирки. Въпреки неблагоприятната ситуация, която се изразява в общата икономическа и културна криза, прозападната мода, ограничаваща присъствието на „малките“ литератури, българската литература всяка година присъства на полския издателски пазар. Успешният прием на полската литература в България в последните седем години се дължи на: високото качество на преводите, подходящата литературна и критическа рефлексия, финансовата подкрепа на Полския институт в София. Резултатът от благоприятни обстоятелства се оказва голям брой преводи, който се състои от: класиката и селекцията от съвременната и най-новата полска литература.

Ключови думи: полска литература, българска литература, преводи.

Dorota Gólek-Sepetliewa

### **The translations of books from Bulgarian into Polish and from Polish into Bulgarian in 2007—2013**

#### Summary

The subject of discussion in this article is translation of Bulgarian books in Poland and Polish books in Bulgaria in the period 2007—2013. In recent years relatively a large number of translations of Bulgarian literature are published in Poland. Collection includes modern novels, short story volumes and anthologies, poetry books. Despite the unfavorable situation, which expressed in the general economic and cultural situation, pro-Western orientation, limiting the presence of “small” literatures, Bulgarian literature each year attend the Polish publishing market. The successful reception of Polish literature in Bulgaria in the last seven years due to: high quality translations, adequate reflection in the field of literary criticism and literary studies, the financial support of the Polish Institute in Sofia. The result of favorable circumstances have been a large number of translations, which consist: the literary classics and selection of contemporary and recent Polish literature.

Keywords: Polish literature, Bulgarian literature, translations.